

DEUİFD XLIX/ 2019, ss. 127-141.

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ŞİİRLERİNDE ÖLÜM VE DİN İLİŞKİSİNİN DİN PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ*

Nesibe ESEN ATEŞ**

ÖZ

20. yüzyılın en önemli şairlerinden olan Necip Fazıl Kısakürek, şiirlerinde ölüm konusuna oldukça fazla yer vermiştir. Bu şiirlerin önemli bir özelliği bazı dinî atıfları da içeriyor olmasıdır. Bu açıdan bakılarak ölüm konulu şiirlerin psikolojik incelemesi yapıldığında, dinden görece daha uzak yaşadığı dönemde Kısakürek, ölümü olumsuz ve melankolik bir bağlamda işlemektedir. Bu dönem şiirlerinde ölüm korkusu ve onun karşısındaki çaresizlik belirginken, dinsel değişim yaşandıktan sonra durum değişmektedir. Daha yoğun bir dinî yaşantıya adım attıktan sonra yaşamakta olduğu ölüm korkusunu, dinsel birtakım öğretiler yolu ile yok etme gayretine girişmiştir. Bu noktada özellikle tasavvufî içerikler etkili olmuş görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Ölüm, Tasavvuf, Şiir

ANALYZING OF THE RELATIONSHIP BETWEEN DEATH AND RELIGION IN THE POEMS OF NECİP FAZIL KISAKÜREK IN TERMS OF THE PSYCHOLOGY OF RELIGION

ABSTRACT

Necip Fazıl Kısakürek, one of the most important poets of the 20th century, gave a lot of place to the subject of death in his poems. An important feature of these poems is that they include some religious references. From this point of view, when making psychological examination of his poems about death, he works the death in a negative and melancholic context in the period when he lived relatively distant from religion. While fear of death and desperation

* Bu çalışma 2009 senesinde Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan *Necip Fazıl Kısakürek'te Dini Yaşayış* adlı tezden esinlenerek hazırlanmıştır.

** Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi ABD, e-mail: nesen@cu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4259-9544

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 16/04/2019

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 26/04/2019

against death are prominent in this period's poems, the situation changes after his religious conversion. After stepping into a more intense religious life, he attempted to destroy the fear of death by means of some religious teachings. At this point, especially the mystical content seems to be effective.

Keywords: Psychology of Religion, Death, Sufism, Poetry

GİRİŞ

20. yüzyılın en tanınmış şairlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek, şiirlerinde dinî öğeleri sıklıkla konu edinmiştir. Kısakürek'in yaşamış olduğu dinsel değişim tecrübesinden sonra bu durumun daha fazla gözlemlendiğini söylemek mümkündür. Bu dini temalar arasında Allah, peygamber, tasavvufi birtakım kavramlar ve ölüm en başta gelenlerdir. Bu çalışmada, şairin ölüm konulu şiirlerinin din psikolojisi açısından yorumlanmasının yapılmasına gayret edilecektir. Konunun seçiminde Kısakürek'in şiir yazmaya başladığı ilk yıllardan yaşamının son dönemlerine kadar ölüm konusu üzerine birçok şiir yazması ve ölüm temalı şiirlerinin yansıttığı psikolojik unsurların çeşitliliği rol oynamaktadır. Çalışmanın dayandığı temel ise dinsel değişim tecrübesinden sonra ölüm algısında, şiirlere yansıyan bir değişme olup olmadığına bağlıdır.

Ölüm olgusuyla ilgili psikolojinin ortaya koyduğu genel birtakım prensipler mevcuttur. Ölüm olgusu öznel ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bireylerin gelişim düzeyine göre ölümü algılayışı değişim gösterir. Ölüm olgusunun gelişim dönemleri açısından durumu; belirsizlik, bilinmezlik ve hâlihazırda oluşum süreci içinde olmasıdır. Ölüm olgusunun algılanış biçimi, bireyin o anda sahip olduğu psikolojik yapısından etkilenmekte ve ona göre şekillenmektedir. Ölümün anlamlandırılması, bireyin davranışlarıyla birebir ilişkilidir. Yani birey ölümü nasıl algılıyorsa davranışlarını da o yönde, yeniden yapılandırma yoluna girmektedir (Karaca, 2000; Koç, 2002; Hökelekli, 2008). Tüm bu genel prensiplerden anlaşılacağı üzere kişinin ölüme dair duygu, düşünce ve tasavvurları karmaşık bir yapıya sahiptir ve bunlar durağan değildirler. Bu durum Kısakürek'te de açıkça görülmektedir. Çünkü Necip Fazıl'ın konuyla ilgili ortaya koyduğu şiirlerden, farklı duygusal tecrübeler sonucu, ölüm algısının değişik şekiller aldığı görülmektedir. Yaşadıkları, ölümü algılayışını ve ona dair düşüncelerini şekillendirirken, bunlar da tekrar yaşamını şekillendirmede etkili olmaktadır. Kısakürek açısından 1934

yılında tecrübe ettiği dinsel değişim bu noktada kritik bir öneme sahiptir (Kısakürek, 2006a). Kısakürek bu süreçte, öncesine oranla, daha derûnî ve içten bir dindarlığa ulaşma amacı ile dinsel hayatını düzenleme çabasına girişmiştir (Esen, 2017). Şairin hayatında önemli bir kırılmaya neden olan bu durum şiirlerine de yansımıştır.

1. İLK DÖNEM ŞİİRLERİNDE ÖLÜM ALGISI

Kısakürek'in dinsel değişimden önce ölüme bakışı ile değişim süreci sonunda ölüme ilgili yazdığı şiirler oldukça farklı görülmektedir. Nitekim “Ölünün Odası” (2006b, 120), “Ruh” (2006b, 122), “Tabut” (2006b, 124) gibi 1934 tarihinden önce yazılan ölüm konulu şiirler kasvetli, bunaltıcı, soğuk çağırışimler uyandırmaktadır.

Ölüm korkusu her insanda kaçınılmaz olarak bulunmaktadır (Koç, 2005). Fromm'a göre (2010) bireyin yaşadığı en temel varoluşsal bölünme ölüm karşısında ortaya çıkmıştır. Ölüm korkusunun nedenleri arasında sahip olunanları kaybetme (Fromm, 2003), kendi beni de dâhil olmak üzere her şeye dair kontrol ve denetimin sona erecek olması (Koç, 2005), can verilirken aşırı acı çekileceği ve ölüm sonrasına dair belirsizlik veya cezalandırmaya yönelik inançlar (Hökeleki, 2008; Karaca, 2000; Yıldız, 2006) sıralanabilmektedir. Ölüm korkusu Kısakürek'in şiirlerinde farklı boyutları ile yerini almaktadır. “Tablo” şiirinde, aklın ölümü anlama, ona çare bulma konusunda sınırlı olduğuna ve bu sınırlılığın çaresizliğine “Ölümi sığdıramaz, / Akıl daracak koğuk. / Ölemez, çıldıramaz, / Ağlar boğuk boğuk. / İlaç yarım şişede, / Koltuk mahzun, köşede, / Ev halkı telaşede, / Ölü yerde, sopsöğük...” (2006b, 131) dizeleriyle değinir. “İşim Acele” şiirinde ise insanın kaçınılmaz olduğu halde ölüme çare arayışından bahsederken, bunun boş yere bir gayret olduğundan söz etmektedir. “Gökte zamansızlık hangi noktada? / Elindeyse yıldız yıldız becele! / Hükmüm yazılıyken kara tahtada, / İnsan yine çare arar ecele! / ... / Toplayın eşyayı işim acele!” (2006b, 114). “Nasıl” şiirinde şair, kendisindeki ölüm korkusunun baskınlığını “Başım çığlıklılı çocuk, onu nasıl avutsam? / Ne yapsam da ölümü bir saatcik unutsam?” (2006b, 141) dizeleriyle anlatmaktadır. Necip Fazıl'ın 1939 yılında yazmış olduğu “Dipsiz Kuyu” şiirinde yer alan “Ağzıma soğuk kurtlar dolacak, gözümü kum; / Dipsiz kuyu, sürececek zaman, sürececek uyku...” dizeleri, ölümü yok oluş olarak algıladığını ortaya koymaktadır (2006b, 137). Aynı şekilde “Ölümler” (2006b, 135) ve “Yokluk” (2006b, 138) şiirlerinde de buna benzer dizeler yer almaktadır. Bu şiirler şairin dinsel değişim sürecinden sonraki döneme aittir. Bu

durumu Becker, (2013) bir savunma mekanizması olan *bastırma* ile açıklamaktadır. Buna göre bastırma, ölüm bilincinin reddedilmesi için bir vasıta. Ancak reddetme işlemi kesintisiz ve kırılmaz değildir. İnsan yaşamında bu korkunun bastırılmadığı dönemlerin olması kaçınılmazdır. Din, Kısakürek'in ölüm korkusuna birtakım anlamlar vererek onu bastırmasına yardım etmiştir; ancak bunun işlevsiz kaldığı bazı yaşam dönemleri de görülmüştür.

İster genç isterse yaşlı olsun, bütün bireylerin varoluşsal yapılarının temelinde ölüm anksiyetesi mevcuttur. Ölüm olgusu her bireyde belli ölçüde tepkiye neden olmaktadır. Bireyler ölüm karşısında psikolojik anlamda kolayca teslim olmamaktadır. İnsanda, içgüdüsel bir tarzda yaşamını koruma, varlığını devam ettirme, sonsuza kadar yaşama arzusunun varlığı mutlak bir gerçektir (Koç, 2002; Becker, 2013). Kısakürek'te bu durumun yansımasını "Hasret" şiirinde görmek mümkündür. O burada, "Ölecek miyim, tam da söyleyecek çağında; / Söylenmedik cümlelerin hasreti dudağında..." (2006b, 143) mısralarıyla ölümü kabullenmekte zorlandığını ve buna kendini hazır hissetmediğini vurgulamaktadır.

Necip Fazıl, ölüm korkusuyla ilgili ve ölümü yok oluş ya da sonsuz uyku olarak tanımladığı şiirlerin büyük bölümünü dinsel değişim sürecinden önce yazmıştır. Bunlara 1925 tarihli "Ölünün Odası" şiirini örnek olarak vermek mümkündür. "Bir oda, yerde bir mum, perdeler indirilmiş; / Yerde çıplak bir gömlek, korkusundan dirilmiş. / Sütbeyaz duvarlarda, çivilerin gölgesi; / Artık ne bir çıtırtı, ne de bir ayak sesi... / Yatıyor yatağında, dimdik, upuzun, ölü; / Üstü boynuna kadar beyaz bir tülle örtülü. / Bezin üstünde, ayak parmaklarının izi; / Mum alevinden sarı, baygın ve donuk benzi. / Son nefesle göğsü boş, eli uzanmış yana; / Gözleri renkli bir cam, mahlı ahşap tavana. / Sarkık dudaklarının ucunda bir çizgi var; / Küçük bir çizgi, küçük, titreyen bir an kadar. / Sarkık dudaklarında asılı titrek bir an; / Belli ki, birdenbire gitmiş çarpınamadan. / Bu benim kendi ölüm, bu benim kendi ölüm; / Bana geldiği zaman, böyle gelecek ölüm..." (2006b, 120). Şiir, Kısakürek'in ölüme pek de sıcak bakmadığını göstermektedir. Aynı şekilde ölümü yok oluş olarak nitelendirdiği ve baskın bir korku duygusunun hissedildiği "Çan Sesi" (2006b, 121), "Ruh" (2006b, 122), "Tabut" (2006b, 124), "Gözler" (2006b, 126) "Ayak Sesleri" (2006b, 214) ve "Vehim" şiirleri (2006b, 216) şairin ölüme bakışını ortaya koymaktadır.

Ölüme dair korkuların üç grupta toplanabileceği söylenebilir. İlki bireyin ölüm sonrası hayatta nelerin olacağına dair korkuları, ikincisi ölüm olgusunun bizzat kendisiyle ilgili korkular, sonuncusu ise bireyin kendi yaşamının son bulmasına dair korkulardır (Koç, 2005; Koç, 2002; Hökekleli, 2008; Karaca 2000). Kısakürek'in şiirlerinde bu korkuların hepsinin iç içe geçmiş şekilde bulunduğu görülebilir. Şairin yaşadığı dinsel değişim sürecinden önce, ölümün bizzat kendisi ile ilgili korkular ve ölümün kendi yaşamını sonlandıracağına dair korkular baskın durumdadır. Değişim sonrasında bu korkuları içeren şiirlerin yoğunlukları azalmakta ve ölüm sonrasında neler olacağına dair korkular baskın bir hal almaktadır. Buna 1980 tarihli "Sevinç" şiiri örnek verilebilir. "*İşaret bekliyorum, yağış atım eyerli; / Yanarım sorarlarsa, ne getirdin değerli?*" (2006b, 109). Aynı şekilde "Geçer Akça" (2006b, 140) şiiri de bu durumla ilgilidir ve şair burada okuyucuya, mezarda geçer akçayı biriktirmeyi tavsiye etmektedir.

2. DİNSEL DEĞİŞİM SONRASI ÖLÜM TASAVVURU

Ölüm olgusuna psikolojik açıdan bakıldığında, ölümün deneyimlenemeyeceği gerçeği ilk olarak dikkat çeken unsurlardandır. Vergote (1999) ölümün tecrübe konusu olmadığını, psikolojinin ölümlerle konuşamayacağını ya da onları konuşturamayacağını söylemekle işe başlamaktadır. Her tecrübenin sonu olan bu olgu, kişilerde ancak yakınlarından birinin ölümü ve kendi ölümleri hakkındaki düşünceleri ile oluşan tasavvurlar sonucu incelenebilmektedir. Ölüm bir tecrübe konusu değil, objektif ve kesin bir bilginin konusudur. Ölüm her tecrübenin sonudur ve tıpkı doğumun tecrübe edilemediği gibi tecrübe edilemez. (Vergote, 1999, 62- 63). Ölüm ve doğum arasındaki bu benzerliğe Kısakürek, "Ezan" şiirinde doğumda okunan ezan ve ölünce okunan salanın melodi benzerliğine atıfta bulunarak değinmektedir "*Ölürken aynı âhenk, salâ sesinden sızan: / Kulağıma doğduğum günde okunan ezan.*" (2006b, 143).

Din insan yaşamındaki olaylara birtakım anlamlar sunmaktadır. Bunun en başında da ölüme bir anlam vermesi gelmektedir. İnsan ne olursa olsun yok olma düşüncesine katlanamamakta ve ölümsüz olma arzusu ile hareket etmektedir (Karacoşkun 2005, 95). İnsanın yok olmaktan kaynaklanan bu korkusuna din bir çözüm bulma iddiasındadır (Karaca 2000; Holm, 2007; Kalyoncu, 2011). Bu da ahiret inancı ile formüle olmaktadır. Dinsel inançları kuvvetli insanlar, ölümü daha sakin

kabullenmeye meyillidir, (Özçetin, 2000) buradaki kritik nokta, inanç konusundaki kararsızlık durumudur. Bu durum bireyi çelişkili ve düzensiz bir ruh hali ile baş başa bırakabilmektedir.

Dinin ölüm tasavvuruna olumlu etkisi, bireyin yaşamında dinî inanca sahip olması, onda, kişiliğine mal olmuş içgüdümlü, bireyselleşmiş din anlayışının varlığı sayesinde, ölümü yaşam sürecinin bir parçası olarak kabul etmesini sağlamakla olabilmektedir. Çünkü böyle bir din anlayışı geliştiren birey, sağlıklı bir yaşam sürdüğü sürece tüm zihinsel fonksiyonlarını ve psikolojik iç dinamiklerini Aşkın bir yaratıcıya endekslemiştir. Ölüm ötesi hayata olan inancın bireyin psikolojisinde genellikle olumlu etkiler oluşturduğunu dile getiren Koç (2002), bunun yaşamı ve ölüm olgusunu anlamlandırmada çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ölümsüz bir İlah inancı, kişinin kendi ölümsüzlüğü inancını da beraberinde getirmektedir (Koç, 2005). Bu da ölüm korkusu ile baş etmede ve ona anlam vermede insana en büyük desteği sağlamaktadır. Dinsel değişim sürecinden sonra Kısakürek, yoğunlaşan dinî yaşantı ve yeni çevresinin etkisi ile ölüme daha olumlu bakmaya çalışmıştır. Bu duruma örnek olarak, “Allah Diyene” (2006b, 26), “O Dem” (2006b, s149), “Bayram” (2006b, 148) gibi dinsel değişim sonrası, ölümü daha kabullenici ve pozitif duygularla yansıttığı şiirler gösterilebilir. Bu değişim, Vergote’un da dediği gibi ölümün çare bulunabilir bir tehlike olarak algılanması ve kaçınılması imkânsız bir son olarak kabul edilmesiyle, ölüme bakışın değişmesi olarak açıklanabilir. Ölüm; boyun eğme ve isyan olan iki tavrı birbirine bağlar. Zira ölüm hakkındaki biyolojik ve varoluşsal, objektif ve sübjektif görüşler çok çeşitli şekillerde birbiriyle karışmaktadır. Yeniden dirilme ümidiyle yönlenmiş ve yoğun bir dinî hayatın, ölümü daha olumlu karşıladığı kabul edilebilir (Vergote, 1999, 59-67). Tüm bunlardan sonra, dinî inancın varlığı, yokluğu ya da yoğunluğu bireyin ölüme bakışını olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir, demek mümkündür. Kısakürek’in dinsel değişimden sonra ölümü daha ılımlı karşılamaya çalışmasında edindiği yeni inançlar etkilidir. Ancak bu durumda zaman zaman hesap düşüncesi onu olumsuz etkilemeye ve tekrar ölüm korkusunun baskın bir hal almasına sebep olabilmektedir. Bu durumun örneği “Nasıl” şiirinde “*Başım çöğlekli çocuk, onu nasıl avutsam? / Ne yapсам da ölümü bir saatcik unutsam?*” (2006b, 141) şeklinde görülebileceği gibi, “Hasret” (2006b, 143), “Yokluk” (2006b, 138), “Dipsiz Kuyu” (2006b, 137) şiirlerinde de görmek mümkündür.

Şair, her ne kadar ölümü kabullenici bir ruh haline girmek istese de bazen içindeki ölüm korkusunun baskın hale gelmesini engelleyememektedir

3. ÖLÜM ALGISININ FARKLILAŞMASINDA TASAVVUFÎ ETKİLER

Ölüm sonrası hayat ve dünya yaşamı arasında dengeyi kurmak konusunda mutasavvıflar da oldukça dikkat çekici bir noktada durmaktadır. Onlar dünya hayatının faniliğini bir gün sona erecek olan bir seyahate, üstünden geçilip asıl vatana ulaşılacak olan bir köprüye, tabir edilmesi gereken bir rüyaya benzetirler. Sûfiler aşkla bağlı oldukları Allah'a kavuşmanın ancak ölümle mümkün olduğunu bilirler. Bu sebeple ölümün mutluluk getirdiğine inanırlar (Schimmel, 2004, 152). Sufilerde ölüm korkusundan çok, ölüm arzusunun baskın geldiğini ve onların ölümü sevinçle beklediklerini söylemek mümkündür. Bu duruma örnek olarak, Yaratıcı ile kavuşmaya vasıta olacağı için Mevlana'nın ölüm anını düğün gecesine benzetmesi gösterilebilir. Kısakürek'in "Dövün" şiirinde geçen "Ben ölünce etsin dostlarım bayram; / Üstüste tam kırk gün, kırk gece düğün! / Açı doyurmaksa kabirde meram, / Yemeğim Fatıha, günde beş öğün. /..." (2006b, 119) dizeleri onda bu düşüncenin varlığının göstergesidir.

Ölümü, mâşuka uzanan bir köprü olarak kabul etmeyi öğrenen âşık, ruhunu gül bahçesi gibi gülümseyerek vermelidir (Schimmel, 2004, 151). Bu bağlamda Kısakürek'in "Cansız At" şiirinde ölümü bir çocuk neşesiyle karşıladığı anlaşılmaktadır. ".../ Ya erkence, ya geçce,/ Sıram gelir, hoppala! / Altımda gacırcı gacırcı, / Kışner durur cansız at.../ Ve ölümsüz hakikat!" (2006b, 126). Necip Fazıl'ın bu nitelikte birçok şiiri bulunmaktadır. Bunları kısaca özetlemek gerekirse, şair "Bayram" (2006b, 148) şiirinde ölümü bayrama benzetirken, tabutu tahta ata benzetmektedir. Başka bir şiirinde ise tabutu "Zafer Arabası" olarak nitelendirmiştir (2006b, 144). Ölümü toprağın altında saklambaç oynamak olarak tasviri "O Dem" şiirinde (2006b, s149) kendini gösterirken, "Hüner" (2006b, 150) ve "Tebessüm"de (2006b, 147) Azrail'e gülümsemeyi hedeflediğini dile getirir. Aynı düşünceyle "Boş Dünya" (2006b, 132) şiirinde nöbetteki ölüm meleğini "Sefa geldi, boş geldi." diyerek karşılar. "Aralık Kapı" şiirinde dünyanın boşluğundan dert yanan şair, kapısını aralık bırakarak ölüm meleğini girmesi için davet eder (2006b, 133). "Kapı" şiirinde (2006b, 151) ölümü gülerek karşılamayı öğütleyen şair, ölümün "Güzel Şey" (2006b, 153) olduğunu söylemekte ve buna Peygamberin ölümünü örnek göstermektedir. Benzer olarak

“Ölümsüzlük” (2006b, 274) ve “Nimet” (2006b, 240) şiirlerinde ölümlerle birlikte Peygamberle buluşmanın gerçekleşeceğine olan inancını dile getirmektedir.

Ölüm, kişisel niteliklerin yok olması, ezeli maşuk ile zamanın içinde yaratılan âşık arasındaki perdenin kalkmasıdır. Ölümün olmadığı aşıkta iyi bir yan yoktur. Ölüm, insanın kendi niteliklerinin ölümü olarak veya bedensel ölüm olarak anlaşılabilir; çünkü bu, âşığı Mâ’suk’a götürür. “...Ölmeden önce ölüünüz...” hadisi (Tirmizi, Zühd, 25), sufilere, aşaklık nitelikleri yok etmenin derin anlamı üzerinde uzun uzadıya düşünmeleri ve manevi diriliş bu hayatta gerçekleştirmeleri imkânını vermiştir. Ancak gerçek ölüm de kendi başına bir amaçtır. Hedef, âşık ile mâ’suk arasında duran “ben”in ortadan kaldırılmasıdır (Schimmel, 2004; Kayıklık 2009; Kuşeyri, 1999). Kısakürek “ölmeden önce ölme” ifadesini birçok şiirinde kullanmıştır. Buna “Kahramanlık” şiiri örnek olarak gösterilebilir. “*Ne varsa çöplüğe at, belli başlı zamanlık;/ Ölümü öldürmekte, olanca kabramanlık.*” (2006b, 392). Şiirde kast edilen, gerçek ölümden ziyade dünya ile olan ilginin kesilmesidir. Buradaki amacın gerçek ölüme hazırlık olduğu söylenebilir. Şairin bu durumu “kahramanlık” olarak nitelendirmesi ise hedefe ulaşmanın zorluğuna inandığını göstermektedir. Ölmeden ölmek için dünya uzaklaşması gereken bir yalancıdır. Dünya Allah’tan gafil olmaktır (Can, 2008, 136). Çünkü dünya hayatı kişiyi meşgul edecek ve onu Allah’tan uzaklaştıracak meşgalelerle doludur. Muvarrik b. Muşemric: “*Müminin dünyadaki bâli, deniz ortasında bir ağaç parçasına tutunup kurtulmak için, ‘Allah Allah’ diye inleyen birinin haline benzer*” (Öztürk, 1988, 77) sözleriyle kişinin dünya hayatında yaşadığı zorluğu ortaya koymaktadır.

Dünyanın tasavvufta nasıl bir anlam ifade ettiği Hasan Basrı’nın konuyla ilgili görüşleri ortaya koyulduğunda çok daha iyi anlaşılabilir: “Ölüme mahkûm olan şey, çok da olsa ölümsüz şeylere denk olmaz. Kendisini uzun süre rahatlığın izleyeceği geçici darlık ve zorluklara tahammül, kendisini sürekli mahrumiyetlerin izleyeceği geçici bolluk ve refaktan çok daha iyidir. Hile ve tuzaklarını akıl çekecek şekilde süslemiş bu aldatıcı, bu yalancı ve bu hain dünyadan sakın... Onun vaatleri yalan, emelleri temelsiz, yaşayışı acı, güzellikleri gönül karartıcıdır. Dünya denen bu aldatıcının kötülüğüne delil arasan Allah’ın onu peygamberlerine ve veli kullarına nasıl uzak tuttuğuna bak. Bak ve gör ki, Allah dünyayı, nebi ve veli kullar dışındakilere bağışlamıştır. Onlar bu bağışla şaşırmış, hem

kendilerini, hem de Muhammed Mustafa'yı unutmuşlardır... Allah'ın seçkin kulları dünya denen yalancıyı, her görüldüğü yerde kokusundan burunlar tıkanan bir leşe, bir pisliğe benzetmişlerdir" (Öztürk, 1988, 74). Kısakürek de dünyada sürdüğü hayatın kısılalığının ve bitmeye mahkûm olduğunun farkındadır. Bunu "Emanet" şiirindeki "*Bir anlık emanetle ne türlü övünelim; / Gel, rahmet kapısında ağlaşıp dövünelim!...*" (2006b, 59) dizeleriyle anlatmaktadır. O, diğer sûfilerin dünya için kullandığı "gölge" ve "düş" benzetmelerini şiirlerinde kullanır. "*Hey gidi, gölgeler ülkesi dünya! / Bir görünmez şeyin gölgesi dünya! / Boşlukta ayrılık bölgesi dünya! / Bu dünyada yeme, içme ve dövün!*" (2006b, 119). Benzer olarak "Şükür" (2006b, 129) ve "Haber Yok" (2006b, 139) şiirleri de benzer içeriğe sahiptir. Şair, insan ölümle gerçek yaşama başlar, bu hayatta o yaşayan ölüdür düşüncesini "Ölümsüzlük" (2006b, 274) şiirinde dile getirmektedir. İnsanın gerçekten yaşamaya başlayabilmesi için dünyanın geçiciliğinin farkına varması ve gerçek hayat olan ölümü aklından çıkarmaması gerekmektedir.

Buna bağlı olarak "Garipcik" şiirinde tabiatı gurbetten bir pusu olarak nitelendiren Kısakürek (2006b, 179), "Haberci" şiirinde (2006b, 236) gurbet denilen dünyanın aslında yaratandan haberci olduğunu söyler. "Vatan" şiirinde (2006b, 244) de aynı durum söz konusudur. "Kamış" (2006b, 253) şiirinde kendisini gurbette kalan bir kamışa benzeterek ayrılıklardan dert yanmaktadır. "Hicret" (2006b, 243) şiirinde nereye baksa hasret gördüğünden ve sürdüğü ömrün sürekli hicretle geçtiğinden bahsederken, "Ramazan" Ayı (2006b, 248) şaire kaybedilen sılayı hatırlatmaktadır. Benzer şekilde "Yıldızlı Bir Gecede" şiirinde (2006b, 186) dünya hayatını kurak bir çöle benzetmektedir. Bunlar gibi "Hayret" (2006b, 250), "Geçer" (2006b, 246), "Murad" (2006b, 249), "Ayrılık" (2006b, 242) ve "Kavuşmak" şiirlerinde de (2006b, 241) dünyanın ayrılık sebebi olduğundan ve öz vatan olan ahirete gitme isteğinden bahsetmektedir.

Ölüm, varoluşu kabul etmekte ve ona muayyen bir ebedilik değeri kazandırmaktadır. Ölüm düşüncesi hayatın tasarısını yoğunlaştırır (Vergote, 1999, 68). Ölümden sonra varlığın devam edeceğine olan inanç, bireyde dünya hayatını değerlendirme düşüncesini ortaya çıkarmaktadır (Türkeri, 2016). Bu düşünce tasavvufta dünyanın bir hazırlık mekânı olarak görülmesine neden olmaktadır. Sufilere göre dünya hayatı olumsuz yönleri çok olan, fânî ve sonsuz yaşama hazırlanma yeridir. Bunlar mutasavvıfın hayatını nasıl düzenleyeceği ve nasıl

algılayacağı üzerinde belirgin etkiye sahiptir. O ne dünya hayatının ne de ölüm sonrası hayatın peşindedir. Sufinin istediği aşkla bağlı olduğu Allah'a bir an önce kavuşmaktır. Bunun için çalışır ve gelecekle ilgili uzun vadeli planlar yapmaz. Dünya sufi için bir ekin yeridir. Burasının en büyük ve tek faydası ölümden sonraki hayata hazırlık imkânı sağlamasıdır. İnsanın dünya hayatının gâilelerine veya çilelerine dalıp hazırlık yapmayı unutmaması gerekmektedir (Kayıklık, 2009; Koç, 2002). Kısakürek bu dünyadaki hazırlık aşamasına “Kabir” şiirinde “.../ İçerde kimine kuş tüyü sedir; / Yüz üstü toprağa düşer kimisi.../...” (2006b, 130) dizeleriyle değinir. Şair burada hazırlığın yeterli olup olmaması durumlarında olabilecekleri dile getirmektedir. “İnanmaz” şiirinde Kısakürek bu konuya tekrar değinmekte ve dünya için değil, ahiret için çalışmanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır. “Ticaretin tüm ziyân diye bir ses rüyada; / Mezarına birlikte girecek şeyi kazan! / Seni gözleyen eşya, bitpazarı dünyada, / Patiska kefen, çürük teneşir, isli kazan./ Minarede ‘ölü var’ diye bir acı sala.../ Er kişi niyetine saf saf namaz... ne alâ.../ Böyledir de ölüme kimse inanmaz hâlâ! / Ne tabutu taşıyan, ne de toprağı kazan...” (2006b, 116). Ayrıca “İnanmaz” (2006b, 116) şiirinden kişinin ölümü kendinden uzak düşünmeye yatkın olduğu sonucu da çıkarılabilmektedir. Nitekim Vergote (1999), insanın saldırganlık ve cinsellik gibi ölüm olgusunu da bilinçaltına itebileceğini dile getirmektedir. Kısakürek bunun doğru bir tavır olmadığını, insanın ölümü daima hatırında tutması gerektiğini “Tabut” şiirinde dile getirmektedir (2006b, 145).

Sufinin hayatı insanların gözünde ancak zahiri bir ölüm olarak görülebilir. Ölüm onun için hayatın tamamıdır. Onun ilgisi tamamen ölüm sonrasında ulaşacağı sınırsız yaşama yöneliktir (Koç, 2002, Kuşeyrî, 1999; Kayıklık, 2009). Onlar için gerçek hayat ölümün içinde saklıdır. Dumlu, (2008, 42) Mülk suresindeki ayette “önce ölümü sonra hayatı yarattık” ifadesine dikkat çeker ve ölümün oluşa gebe olduğunu vurgular. Buna göre, ölüm yokluk gibi algılsa da o, gerçek bir varoluştur. Gerçek hayatı ölümden bulmak gerekmektedir. Her şey zıddına hamiledir. Var olabilmek için yokluğun farkında olmak gerekmektedir. Birey ölüm karşısında psikolojik bir çelişki yaşamaktadır. Bireylerde ölüme boyun eğme ve ona itiraz etme davranışları eşzamanlıdır. Bu sebeple bireyin ölüme kendini en yakın hissettiği anlar, ebedilik duygusunun da en yoğun yaşandığı anlardır. Bu açıdan bakıldığında ölümü kabullenme ve

ölümsüzlük arzusu çift kutuplu olup tek merkezlidir (Koç, 2002). Ölüm, ölümsüzlüğe geçiş olarak nitelendirilir.

Kısakürek de ölümsüz olabilmek için ölümün gerekliliğinin farkındadır. Şairdeki ölüm korkusunu yenen olgu yine ölümün kendisidir. Ona göre ölmemenin ilacı yine ölümdür. “Eski Rafta” şiiri buna örnek olarak gösterilebilir. “...Söylerler, mezara kulak dayasan; / Bir daha ölmemek için ölüdür. / ...Ölmemenin olsa gerek ilacı...” (2006b, 118). Aynı şekilde “Ölmek” şiiri de bu düşünceyle yazılmıştır. “... İndik de dünyaya karanlıklardan, / Sıra sıra mezar, başka ne gördük? / Ölmek, ilk ve son, büyük kelime; / Çarpıldık, ölmek için ölüm! / Ver Allah’ım, büyük sırrı elime; / Geçmez an, solmaz renk, kopmaz bütünlük.” (2006b, 117). Son olarak “Orada”, dünyada sürülen yaşamı bir rüyaya benzettiğini ve gerçek yaşamın ölümden sonra başlayacak olduğunu dile getirdiği şiirlerden biri olarak gösterilebilir. “.../ Ölüm dedikleri, ölünceye dek; / Dünya, balı zehir, yalancı petek. / Orada bulursun, biraz bekle, tek, / Burada yaşamak sandığın düşü...” (2006b, 115). Müjde şiirinde de aynı konu dile getirilmektedir (2006b, 152). “Karacaahmet” şiirinde, Karacaahmet mezarlığını yalancı şehrin ortasındaki gerçek belde olarak nitelendirir. Mezarlık Kısakürek için ihtiyarlığın uğramadığı, ebedî gençliğin taht kurduğu yerdir. Ebedî gençlik kaynağı ise ölümdür (2006b, 170). Buna paralel olarak “Ebedi Taze” şiirinde (2006b, 237), ölüm sonrasında eskimek, solmak, pörsümek yoktur inancını dile getirmektedir. “Var-Yok” şiirinde de aynı şekilde “varın altında yokluk, yokun altında varlık” düşüncesi yansımaktadır (2006b, 348). Bu durumun dünyada yaşayanlarca nasıl algılandığını ise “Levha” şiirindeki “Mezarlar susarken dilsizler, dudaksızlar; / Üstünde ot biter, kuş öter, arı vızlar...” (2006b, 96) dizeleriyle anlatmaktadır. “Biter” şiirinde “.../ Ölüm... O geldi mi ne var korkacak? / Korkular biter. / ... / Unuturuz hayat adlı uykuyu / Uykular biter. / .../ Kabir sualiyle kapanır kepenk, / Korkular biter.” (2006b, 128) dizeleri ölümün tüm korkulara çare olduğu düşüncesini vurgulayan şair için ölüm, dünyada gurbet hayatı sürdüğünün bilincinde olan insan için, öz vatan pınarlarından şerbetir (2006b, 95).

4. AHİRET, YAKINLARIN ÖLÜMÜ VE KENDİ ÖLÜMÜNE DAİR

Ölüm düşüncesine ayrılmaz bir biçimde bağlı olan Ahiret düşüncesi, duygusal dirençleri ve tutarlı kaçınma davranışlarını doğurmaktadır (Vergote, 1999, 71). Kısakürek, Cennet ve Cehennemi arınma yeri olarak görmektedir. Bunu “Cehennem” (2006b, 353) ve “Su

1” (2006b, 188) şiirlerinden anlamak mümkündür. Ayrıca ahiret, Kısakürek için merak konusudur. Bu durumu “Kesiksiz An” şiirindeki: “Zamanın olmadığı diyar acaba nasıl?/ Kesiksiz bir an mıdır, bundan sonraki fasıl?” (2006b, 357) dizeleri ortaya koymaktadır. Ölümden sonrasını düşünen Necip Fazlı Kısakürek cenazesi ile ilgili isteklerini de şiir olarak yazmıştır. “Vasiyet” şiirindeki “Son gün olmasın dostum, çelengim, top arabam; / Alıp beni götürsün, tam dört inanmış adam...” (2006b, 111) dizeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Kısakürek için ölüm “Büyük Randevu”dur ve zamanı belli değildir. “Büyük randevu... Bilsem nerede, saat kaçta? / Tabutumun tahtası, bilsem hangi ağaçta?” (2006b, 136) bu düşünceyi ortaya koymaktadır. 1982 yılında ölümünden kısa bir süre önce şair belki de sözünü ettiği büyük randevunun yaklaştığını hissetmeye başlamış olmalı ki, “Anneme” şiirinde “.../ Anlamam, anlatamam; / Düşen düştü peşime, / Artık vadeler tamam...” demektedir (2006b, 323). “O An” (2006b, 57) ile ilgili dileği ise “ölürken Allah bir diyebilmektir”. Necip Fazlı’ya göre aslında herkesin bildiği ama tam manasıyla idrak edemediği son nokta ölümdür. “Şarkı” şiirinde bu duruma değinen şair “Her ağızda, her telde, fânîlik dırılırsı / Sonunda tek bir şarkı, tabutun gıcirtısı...” (2006b, 110) dizeleriyle ölümün kaçınılmazlığını anlatmaktadır. İnançlı veya inançsız olsun her insan için ölüm, hayatı kendisine emanet edilmiş yegâne varoluş gibi göstererek ona bir bedel verebilir. Hayatını iyi doldurmuş olma şuurunun ölümü daha sakin kabullenmeyi kolaylaştırdığı tespit edilmiştir (Vergote, 1999, 68). Kaybedilen yakınlar kişide ölüm korkusuna neden olabilirken aynı zamanda ölümden sonraki hayatta onlara kavuşma düşüncesini de beraberinde getirebilir. Kaybettiği yakınlardan sonra Kısakürek hayatının anlamsızlaştığını hissetmekte ve ölümü ister hale gelmektedir. Bunu “Boş Dünya” (2006b, 132), “Boş Ufuklar” şiiri (2006b, 239) ve “Gittiler” (2006b, 146) şiirlerinden kolayca anlamak mümkündür.

SONUÇ

Necip Fazlı Kısakürek’in şiirlerindeki ölüm algısı ve din ilişkisi incelendiğinde, iki farklı yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Buna göre ilk dönem şiirlerinde ölüme olumsuz anlamlar yüklemektedir. Bu şiirlere odaklanıldığında, şairin yoğun bir ölüm korkusu taşıdığı ve ölümün kendi varlığını sona erdireceğine yönelik kaygılar taşıdığını söylemeye imkân veren içerikler mevcuttur. Şair zamansızca gelecek olan bir ölümden çekinmekte, onu dipsiz bir kuyu ve yok oluş olarak tasavvur etmektedir.

Kısakürek, aklının ölümü algılamak ve anlamlandırmak konusunda yetersiz kaldığını dizelerine yansıtmaktadır. Ölüm konulu şiirlerin tasnifinde karşılaşılan ikinci grupta ise ölümü daha makul ve sakin karşılama gayreti görülmekte, ölüm korkusunu yenecek birtakım dinî atıflara başvurulmaktadır. Bu ayrımın oluşmasında şairin yaşamış olduğu dinsel değişim hadisesi belirleyici konumda bulunmaktadır. Değişim, şairin edebî eserlerinde kendini oldukça belirgin olarak hissettirmektedir. Yeni bir din anlayışı, dinî çevre ve dinsel yaşantı belirleyen Kısakürek'in şiirlerinde ölüm konusu da dinî kavramlar ile ve dinin telkinlerine uyma çabası bağlamında kendini göstermiştir. Bu noktada dinin ölüme bir anlam verme işlevi şairin ölüm korkusunun hafiflemesine neden olmuştur. Değişen dinsel yaşamının tasavvufî öğeler içermesi nedeniyle, Necip Fazıl Kısakürek'in şiirinde de tasavvufî imgeler öncesine oranla, daha fazla görülür olmuştur. Bu bağlamda ölümü öldürme düşüncesine oldukça fazla başvurmuş ve ölümü sonsuz hayata geçiş basamağı olarak algılamaya başlamıştır. Dünyadan uzaklaşma çabası içine giren şair, kendisini ölüme ve sonrasına hazırlama gayreti içindedir. İlk dönemlerde dipsiz kuyu, yokluk, karanlık çukur gibi tanımladığı ölüme dair imgeler değişim sonucu zafer arabası, sonsuz hakikat ve kavuşma gibi kavramlarla ifade edilir hale gelmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen tam anlamıyla yaşamış olduğu ölüm korkusunu yendiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Zira değişim sonrası yazmış olduğu bazı şiirlerinde yine bu ölüm korkusuna ilişkin kuvvetli izler görülmektedir. Bu noktada denilebilir ki, Necip Fazıl Kısakürek yaşamakta olduğu ölüm ve sonrasına ilişkin korkuyu dinî birtakım değerlendirme ve anlamlar ile aşma gayretine girmiş, kendisini bu konuda geliştirmeye çalışmıştır. Bu noktada bazı noktalarda ölüm korkusunun baskın olarak hissedildiği dönemler olsa da genel olarak şair bu çabasında başarılı olmuştur, demek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Becker, Ernest. *Ölümü İnkâr*. Trc. Arzu Tüfekçi. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Can, Şefik. “Tarikat Ehli İslam’ın Esasına İnanan Kimsedir”. *Tasavvuf Seni Çağırıyor Kendini Bilmek İstemez misin?*. Ed. Ercan Alkan. 130 - 137. İstanbul: Hayykitap, 2008.
- Dumlu, Mehmet. “Önce Bil, Sonra Bul, Daha Sonra Bildiğinle Ol”. *Tasavvuf Seni Çağırıyor Kendini Bilmek İstemez misin?*. Ed. Ercan Alkan. 36 - 45. İstanbul: Hayykitap, 2008.
- Esen, Nesibe. “Necip Fazıl Kısakürek’te Dinsel Değişim”. *Arayış Değişim ve Din*. Ed. Hasan Kayıklık. 69 - 102. Adana: Karahan Kitabevi, 2017.
- Fromm, Erich. *Sahip Olmak ya da Olmak*. Trc. Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan Yayınevi. 2003.
- Fromm, Erich. *Kendini Savunan İnsan*. Trc. Devrim Doğan Yüzer. İzmir: İlya Yayınları, 2010.
- Holm, Nils Gustav. *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Hökelekli, Hayati. *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları, 2008.
- Kalyoncu, Hamdi. *Ölümsüzlük İhtiyacı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2011.
- Karaca, Faruk. *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Karacoşkun, Mustafa Doğan. “Kur’an Bağlamında Olumsuz Davranışlara Psikolojik Yaklaşımlar”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2005): 87-100.
- Kayıklık, Hasan. *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *O ve Ben*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2006a.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2006b.
- Koç, Mustafa. “Ölüm Psikolojisi”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8 (2002): 117- 146.
- Koç, Turan. *Ölümsüzlük Düşüncesi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2005.

- Kuşeyrî, Abdülkerim. *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi*. Haz. Süleymn Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
- Özçetin, Adnan. “Diyarbakır Bölgesinde Yas ve Din İlişkisi”. *Düşünen Adam* 13/1 (2000): 12-18.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Tasavvufun Rubu ve Tarikatlar*. İstanbul: Sidre Yayıncılık, 1988.
- Schimmel, Annemarie. *İslam'ın Mistik Boyutları*. Trc. Ergün Kocabıyık. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*. Trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu. İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, 1975.
- Türkeri, Mehmet. *Hayatın Anlamı ve Ölüm-süzülük*. İstanbul: Lotus Yayıncılık, 2016.
- Yıldız, Murat. *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İlahiyat Vakfı Yayınları, 2006.